

УДК:
323.1(=163.41)(497.16)

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIII) X, vol=30
Бр. 4 / 2011.
стр. 69-88.

*Владан Станковић**
Институт за политичке студије у Београду

ГРАЂАНСКИ КОНЦЕПТ ЦРНОГОРСКЕ НАЦИЈЕ – ТЕХНОЛОГИЈА АСИМИЛАЦИЈЕ СРБА *IN VIVO***

Сажетак

Кроз овај научни рад аутор истражује идентитетско питање у Црној Гори.

Предмет истраживања је идентитет као индивидуални доживљај колективних вредносних представа о: пореклу, нацији, вери, држави... Истовремено, овде се идентитету приступа и са становишта друштвеног (и националног) инжењеринга, кроз могућност и технолошке поступке замене идентитета – асимилацијом. Аутор поставља проблемску ситуацију у равн запитаности пред чудовишном технологијом преобразбе идентитета прокламованим (и насилно-спроводним) грађанским концептом нације-простора који у својој суштини има поступке асимилације над колективитетима који му се опиру. Проблемско питање тада је логично и консеквентно: како сачувати национални идентитет на основу етничког идентитетског порекла, непрекинутог предања, ужлебљене верске припадности (и праксе) и стремљења ка јединственом државотворном простору?

Услед међупредметности теме (историја, социологија, политичке и правне науке) аутор користи разновродне методске поступке: од развојног метода, преко метода унакрсних култура, метода конкретизације и генерализације, до нормативног метода и метода

* Истраживач сарадник, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

анализе садржаја... Циљ истраживања је да укаже на штетност грађанског концепта црногорске нације по српске националне интересе. Значај истраживања је од велике важности за дефинисање коначног статуса српског народа у Црној Гори.

Кључне речи: идентитет, национални интерес, српски народ, Црна Гора

ПЕРСПЕКТИВА ПРВА – АНАЛИТИЧКИ НИВО

Средином септембра месеца 2011. године одржан је састанак врха владајуће Демократске партије социјалиста Црне Горе (ДПС), са вођом Социјалдемократске партије (СДП) Ранком Кривокапићем и “припадницима црногорске интелектуалне елите” (махом члановима Дукљанске академије наука и уметности). На том састанку, далеко од очију јавности, расправљана су нека текућа питања будућег развоја Црне Горе, али и “поједина идентитетска питања” у светлу резултата пописа.¹⁾ Скупу нису присуствовали неки водећи челници владајуће ДПС: председник Републике (Филип Вујановић) и председник владе (Игор Лукшић), али и, доскора најзначајнији ауторитет у врху највеће странке – Светозар Маровић.²⁾ Састанак су чак и најзначајнији индентпендистички медији назвали “скупом јастребова” а предводили су га, лидер ДПС-а (и неразвлашћени главар Црне Горе) – Мило Ђукановић, и “јастреб међу јастребовима” – челник СДП-а Ранко Кривокапић.

Из једне овако, на први поглед непристрасно срочене вести (схваћене као низ логичких чињеница), просечна аналитика могла би извући неколико важних закључака:

1. На том састанку су недостајали неки важни људи из врха владајуће ДПС, чији се искази унеколико косе или бар разилазе са “јастребовима” из Председништва ДПС-а;

1) В. Радојевић: “Мило се враћа?”, *Вечерње новости*, 23. септембар 2011: “Један од учесника *Тајне вечере* професор Шербо Растодер казао је у петак да састанак није био *конспиративан већ редован* на коме се расправљало о политичкој и економској перспективи Црне Горе, али и о идентитетским питањима.”

2) Н. Ђурић: “*Тајна вечера* за повратак Ђукановића”, *Политика*, 24. септембар 2011: “Како сазнаје *Политика*, састанку нису присуствовали председник Црне Горе Филип Вујановић и премијер Игор Лукшић, који борави у Њујорку на Генералној скупштини Уједињених нација, али је тајном и нигде најављеном скупу присуствовао лидер Демократске партије социјалиста Мило Ђукановић.”

2. Тзв. “јастребове” у ДПС-у предводи лично председник странке и најмоћнија фигура у Црној Гори, човек који и даље повлачи konce иза сцене, и који је притисцима из Европске уније (због неодрживих афера које га прате) склоњен са кључне позиције у власти Црне Горе.³⁾

3. Председник ДПС-а, Мило Ђукановић, не само да се не слаже са појединим изјавама Председника Републике и ставовима Председника владе (из исте су странке), него није задовољан ни начином на који они воде ова (идентитетска) питања.

4. Чињеница да су састанку СДП-а и ДПС-а присуствовали и нестраначки, радикално монтенегринско-дукљански настројени, интелектуалци може указивати на збрајање, али и збијање редова. Редови се збијају око пројекта промене идентитета људи који живе у Црној Гори.

5. На основу информација може се уочити да једна група политичара дужносника-ДПС-а (која је до сада лојалност наплаћивала користољубљем: везама, позицијом и новцем), није више у стању да прати Ђукановићев даљи убитачан политички темпо када је бар о идентитеској трци реч. За ову групацију политичара “новоидентитетски пројектанти” су поставили прејак ритам; захтевају се мере – радикалне и брзе. Тако се стиче утисак да чак и у оквиру ДПС-а постаје приметна, једна не тако мала, група људи која није у стању да Ђукановића безпошtedно следи у свим експериментима. Они се залажу за једну прихватљивију политику према српском националном идентитету, али и према држави Србији, тежећи да српско-црногорске односе релаксирају те да их врате у корито савезништва и, што је могуће, блискије сарадње.⁴⁾

Због свих ових ситуационих гигања и комешања Кривокапић и Ђукановић су и одржали састанак: пребројавања, збрајања и збијања. Пребројавања да се види на кога може да се рачуна. Збрајања

3) Немали је број оних аналитичара који Ђукановића повезују са: наркоферама и трговином жена (тзв. *Случај С.Ч*), са истрагом у Барију због шверца цигаретама, али и за “ратнохушкачко држање потпиривањем, подстицањем, и учествовањем у ратном командном ланцу током деведетих година” (*Дубровачко ратиште*). Према овим разматрачима дневнополитичких дешавања Мило Ђукановић је постао идеалан агент утицаја евроатлантске наднационалних корпорација НАТО-а и ЕУ, пошто исказује све оне особине које се за једног агента траже. Он је: властољубив, среброљубив и изнад свега “уцењен прљавом прошлoшћу”.

4) Према овој политичкој визури ти би односи били на нивоу односа две независне државе: Црне Горе Николе Петровића и Србије Петра Карађорђевића са почетка XX века.

да би се поделиле улоге. И збијања у циљу предуземања хитних мера како би се процес монтегрозације Црне Горе наставио, али и много делотворније даље спроводио.

РАВАН ДРУГА – ЕТНОИДЕНТИТЕТСКИ И/ИЛИ ГРАЂАНСКИ КОНЦЕПТ ЦРНОГОРСКЕ НАЦИЈЕ

Читава прича о технолошком инжењерингу изградње црногорског идентитета некако лавира између два концепта: бржег и радикалнијег етноидентитетског, и споријег (али темељнијег) грађанског.⁵⁾ Овај процес има за циљ: асимилацију Срба у Црној Гори и њихово претварање у Црногорце, стабилизацију црногорске државности, и отклањање опасности да Црна Гора постане консоцијативна држава или држава конститутивних народа попут нпр. БиХ. Повод за брже деловање је последњи попис одржан у пролеће 2011. године, који не само да није довео до настанка већинске (црногорске) нације, већ је за последицу имао да је већински језик у Црној Гори (црногорски) заправо језик којим говори тек мањи део становника, а да је већински језик заправо српски који је према слову устава Црне Горе само језик једне од мањина. Ови су подаци забринули властодршце, и довели до тога да треба нешто хитно да се предузме, “како би се Црна Гора стабилизовала”.⁶⁾

Етногенетски концепт црногорске нације и њен однос према српском националном питању у Црној Гори

У претрази за црногорским националним идентитетом укључена је потрага за црногорством као етногенетском или расном особеношћу. Ово екстремно становиште, које и данас у Црној Гори има немалу снагу, базирано је на исказивању расноморфоло-

5) М. Кнежевић, “Црногоризација кроз грађанизацију”, 423-426, *Недовршена држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 425: “Привид истоветности црногорског као грађанског и националног је у томе што се Србима као мањинском народу – или народу у мањини – не признаје конститутивни национални статус, него се Срби из Црне Горе у Црној Гори растварају у Црногорце као држављане, а онда преображавају у нови национални идентитет – Црногорце по националности.”

6) Ево како о тој Пировој победи на попису из 2011. године извештава један од монтегрозинских медија: “Popisni podaci, međutim, ne daju razloga za neku euforiju među žestokim suverenistima: Crnogorci jesu relativna većina, ali nijesu većinski narod; jeste se udvostručio broj građana koji govore crnogorskim jezikom ali crnogorski jezik nije postao dominantan jezik.” (D. Đuranović: “Srpsko-crnogorski identitetski čvor”, Informativni portal – *Analitika*, од 14. јула 2011, <http://www.portalanalitika.me/politika/tema/31680-srpsko-crnogorski-identitetski-vor.html>)

шке различитости Црногораца од Срба.⁷⁾ Утемељивач ових теза је хрватски идеолог и повјесничар Иво Пилар (писао под псеудонимом: L. von Südland), а његов главни настављач у Црној Гори био је Савић Марковић Штедимлија. Када пише о простору јужне Далмације, Пилар у њега, на основу натегнуто изведених података недовољно поузданог *Летописа пона Дукљанина*, укључује и Боку и приморје до пред Бар користећи за читав тај простор синтагму: *Црвена Хрватска*. На истраживања Пилара надовезаће се Штедимлијина НДХ-азијска идеологија *црногорства* према коме Црногорци не само да нису Срби, већ су нека врста неизбрисаних Хрвата са простора вековно србизоване Дукље. Штедимлија уводи и расни, па и расистички моменат у читаву причу тврдећи да је једнородни род Хрвата (ваљда Далмата или Далматинаца, прим В.С), Црногораца и Шиптара троплемена нит СловеноГота којима важну генетску ноту дају староседелачка племена илирског порекла. У најгрубљем: светла раса Динарида са србством србијанског влашкомолочког и потоњег алтајско-анадолског генетског састава нема ама баш никакве везе. Ова теза се подупире деловима из једне од редакција *Барског родослова пона Дукљанина* где се на једном месту, када аналита пише о крајевима словенског управитеља Светопелека, набрајају области којима управља исти: земље кроз које теку реке са планина у море назване *Maritima* (Приморске земље), и земље кроз које теку реке што се уливају у Дунав – *Surbia* (Србија) или *Transmontana* (Прекогорје или загорске земље).⁸⁾ Ове две велике области поново се деле: приморски део на Белу Хрватску или Доњу Далмацију (од Далме до Винодола са Сплитом као седиштем архиепископије) и на Црвену Хрватску или Горњу Далмацију (од Далме до Драча, са Дукљомкао седиштем архиепископије); а Србија или загорски део укључује: Боснуод Дрине на запад, и Рашку од Дрине на исток. Ова етимологија савршено би се уклапала у тезу о динарско-готском пореклу Црногораца, који са Албанцима и Хрватима (ваљда Далматима, прим. В.С) чине непрекинуто етничко јединство некаквих динарскоалпских примораца. Ове недоказане чињенице Штедимлија као «Црногорац црвенохрватског подријетла», који је завршио у Павелићевој НДХ-азији као

7) Тако нпр. Шпиро Кулишић износи тезу о суживоту Дукљана (ваљда некаквих Илиро-Грчко-Римљана) и Хрвата, и пориче постојање Срба на том простору. (Видети у: Š. Kulišić, *O etnogenezi Crnogoraca, Pobjeda, Titograd*, 1980, str. 85-86)

8) (уредио) Т. Живковић, *Летопис пона Дукљанина/ Барски родослов или Gesta Regnum Sclavorum*, Историјски институт/Манастир Острог, Никшић/Београд, 2009, стр. 380.

пропагатор усташке Хрватске православне цркве, обилато користи на пуно места. Тако је остварена једна расногенетска подлога за идеологију монтенегринства у коме се и најмање различитости између Срба у Србији и оних у Црној Гори истичу и намерно преувеличавају.⁹⁾ На расну подлогу се потом надовезује монтенегринска историографија која износи тврдњу да је (велико)српска Рашка окупирала развијенију и цивилизовану Дукљу преко Немањића, који су Дукљу не само припојили већ и анектирали.¹⁰⁾ При томе се видно прећуткују две веома важне чињенице. Прва, да су Немањићи пореклом из приморског Грбља (између Будве и Тивта), и да је Стефан Немања столовао у Рибници (на «подгоричком Калемегдану»), где му се родио и син Растко, будући монах Сава. Друго, да су Немањићи само објединили Рашку и Дукљу које су неспорно и тада биле српске земље. Сводећи Србе и српство само на Рашку, монтенегрински идеолози су редуковали српство на србијанство и Србију. То су пре њих већ урадили Далматинци и западни Херцеговци, који су на тај начин исекли везу и са косовским митом. Дукљански идеолози тезу о свеопштем насиљу Срба над Дукљом, Зетом и потоњом Црном Гором поткрепљују и на време Турака смело тврдећи да непрестани валови српскорашких досељеника са простора Косова, Рашке, јужне Србије и из Метохије непрестано заплускивали дукљански простор.¹¹⁾ Тако је Црна Гора са четири нахије остала једина оазе славне дукљанске прошлости. И таман када се зачела црногорска држава на дукљанско-зетским традицијама, она је поново, по заступницима ових теза, окупирана великосрпским пројектом уклањања црногорске династије Петровић са трона и анектирањем Црне Горе у Краљевину СХС, стављањем под династију Карађорђевића. Игром случаја и сам Карађорђе, ро-

9) Има мишљења и међу самим староседеоцима Србије (али и Србима из других српских земаља) да "Svaki ili gotovo svaki Srbin iz Crne Gore u Beogradu se ponaša kao imperijalni Srbin ili kao neko ko je mnogo vredniji od Srbijanca, te da se kao takav može ponašati kako mu volja nalaže - i nadmeno, i osiono, i bahato, i hajdučki - dok u Zagrebu Crnogorci klimaju glavom i onda, kada to nije potrebno, čute u situacijama u kojima bi u Beogradu satima držali slovo, a svoje srpsko poreklo pretvaraju u crnogorsko, zasnovano na stalnoj borbi protiv velikosrpskog koncepta. Dokaz je ponašanje poznatih Crnogoraca u Hrvatskoj, na čelu s Veljkom Bulajićem za vreme sukoba 90-ih godina." (<http://www.standardmagazin.com/tema.php?ID=804>)

10) Савић Марковић Штедимлија иде толико далеко да сматра да је уласком "u sastav Nemanjine države nestalo je 1184. godine Crvene Hrvatske kao samostalne zemlje." (S. Marković Štedimlija: *Osnovi crnogorskog nacionalizma*, Zagreb 1937, str. 38)

11) С. Терзић: "Идеолошки корени црногорске нације и црногорског сепаратизма", <http://www.njegos.org/arhsrpski/ldkor.htm>: "Дакле, српски емигранти из Рашке су извршили пресудан утицај на национални преображај и преоријентацију Дукљана, својим досељавањима, под чијим утицајем почело је да се име Хрват замењује именом Србин."

доначелник србијанске династије, коренима је из Црне Горе. Сукоби бјелаша и зеленаша, унитариста и федералиста, карађорђевићеваца и петровићеваца само ће преламати ову слику о односу монтенегринства спрам српства. Комунисти су већ у Јајцу 1943. године, следећи планове Коминтерне са Дрезденског конгреса из 1928. године (којим је стављен у задатак сузбијање великосрпског буржоаског хегемонизма), предвидели постојање Црне Горе као федералне јединице будуће Југославије, а Ђилас пред крај 1945. године излази са причом о црногорској нацији као нечему што је утемељено у историји.¹²⁾ На пописима у време комунистичке диктатуре у Црној Гори Срби ће бити бележени као статистичка грешка, понекад и испод 3%.¹³⁾

Насртаји на национални идентитет Срба у Црној Гори данас

Насртаји на српско национално биће у Црној Гори иду у неколико праваца. Монтенегризација Црне Горе дукљанизацијом, најпре (како је већ описано), настоји да од Црне Горе направи државу дукљанског идентитета у којој живи сој Црногораца – троплеменика Албанаца и КроДалмата. Како је национални идентитет Црногораца још увек у превирању, из његове флуидности да се закључти да је листом Црногораца-Дукљана тек негде око 30%, и да је још једно 15-так процената просрпских Црногораца. Према последњем попису црногорским се језиком служи тек близу 37% становника Црне Горе, а Митрополија црногорскоприморска и даље је не само саставни део Српске православне цркве, већ и национална установа у Црној Гори од највећег поверења. Сви ови подаци не иду у прилог новоидентитетским пројектанитима црногорске нације који су прогласивши Црну Гору за грађанску државу најпре

12) Б. Ђурашковић, “Национални идентитет Црногораца”, од 17. фебруара 2011, <http://www.nspm.rs/srbija-i-crna-gora/nacionalni-identitet-crnogoraca.html>: “Тада долази до покретања тзв. Црногорског питања, а нова нација је рођена 1. маја 1945. године након објављивања текста *О Црногорском националном питању* у листу *Борба*, аутора Милована Ђиласа.”

13) С. Терзић, “Идеолошки корени црногорске нације и црногорског сепаратизма”, <http://www.njegos.org/arhsrpski/idkor.htm>: “Јединствен је пример у Европи да се становници једне провинције, односно републике, практично преко ноћи постају припадници нове нације (не постоји сличан пример). Слободно народно изјашњавање онемогућено је репресивним мерама комунистичке власти. Процес однарођавања Срба у Црној Гори био је саставни део свеукупне државне и партијске политике - од уставних решења, државних и партијских докумената, до научне, просветне, образовне и културне политике.”

настојали да кроз грађански концепт раздвоје државно од националног. Захтеви Срба у Црној Гори за консociјативношћу, где би, по узору на Холандију, Белгију или БиХ, сразмерно учествовали у држави и друштву, и били један од конститутивних народа, глатко су одбијени. Очигледно је да се антисрпском двојцу Ђукановић-Кривокапић жури да доврше црногорско национално питање тако што ће га наметнути за већинско. Прибегава се свим могућим и немогућим средствима да би се раскинуле традиционалне везе Срба са осталим српским земљама: Србијом и Републиком Српском. Нисмо без разлога сведоци протеривања свештеника Митрополије црногорскоприморске из Црне Горе, као и настојања да се српски језик представи тек као језик националне мањине у Црној Гори (иако се њиме служи чак 43% становника Црне Горе). Овај брзоплети микс монтенегринства дукљанизацијом (заснованог на грађанском концепту нације-простора држављана Црне Горе) има за циљ избегавање рововске гандијевске борбе са српским народом у Црној Гори.¹⁴⁾ Срби би у тој борби неспорно добили јер су се показали као тврд орах: они су једна од две најбројније националне заједнице са језиком којим говори највише становника Црне Горе. Сврха инсистирања Ђукановића на измени идентитета људи у Црној Гори има за циљ трајно онемогућавање неког новог формирања заједничке државе истородног народа. Он то и не крије када каже: «Сви који нас то саветују не раде то из братских побуда, него остављају шансе некоме да нас за десет или 20 година опет пита: па добро, пошто смо у свему исти, што ће нам две српске државе једна поред друге? А то значи нови круг у празно. Добродошли у 1918.»¹⁵⁾

14) Ову борбу најављују већ дуже српски политички прваци у Црној Гори, али осим равноправности српског са црногорским језиком (што је на формалноправни начин већ онемогућено устав Црне Горе), не истиче се јасно у чему би се све огледала та конститутивност, и да ли би она значила и остваривање консociјативности у пуном обиму у друштву. Тако нпр о том питању један од политичких вођа Срба у Црној Гори, Горан Даниловић каже: "Srbi u Crnoj Gori treba da postanu konstitutivan narod i želimo da srpski jezik vratimo u nivo ravnopravnog sa crnogorskim jezikom koji je jednom vrstom pravne egzibicije izdignut iznad svih jezika u službenoj upotrebi..." (N. Zečević: "Strategija vlade Srbije nije agresorski dokument", Informativni portal – *Analitika*, од 9. марта 2011. године, <http://www.portalanalitika.me/politika/licnosti/21712-strategija-vlade-srbije-nije-agresorski-dokument.html>)

15) Н. Ђурић: "Србија оптужена да својата Црну Гору", *Политика*, 14. јули 2011, <http://srb.time.mk/read/580f1d3bb7/d7f9f3c5ff/index.html>

УГАО ТРЕЋИ – ПОЛИТИЧКО (ПРЕКОМ) ПОЗИЦИОНИРАЊЕ

Странке у Црној Гори и однос према заједничкој држави и српском питању

Политичку сцену Црне Горе након првих вишестраначких избора 1991. године представљала су само три значајнија политичка покрета: Савез комуниста Црне Горе – СКЦГ (који се, у основи, залагао за лабаву федерацију Црне Горе са Србијом у форми СР Југославије као пакта две посткомунистичке елите), Народну странку Црне Горе – НСЦГ (која је у свој програм прибележила чврсту федеративну заједницу Србије и Црне Горе, којој би се временом придружили и Република Српска и Република Српска Крајина у форми Савеза (све)српских земаља), и Либерални савез Црне Горе – ЛСЦГ (који је од почетка инсистирао на независности Републике).¹⁶⁾ Када је реч о националном изјашававању, СКЦГ и потоња преименована Демократска партија социјалиста (ДПС) су ово питање препустили личном осећају својих чланова и присталица, мада су обе партије, а нарочито СКЦГ држали да у Црној Гори живе Црногорци који су по својој суштини са Србима исто – један те исти народ који се само различито зове.¹⁷⁾ Са пуцањем шавова унутар дотада монолитног ДПС-а (који се збио 1997. године) Ђукановић запоседа неспорну лидерску позицију, и заговара, бар с почетка, наставак сустанарског живота у заједничкој држави са Србијом.¹⁸⁾ Социјалистичка народна партија (СНП) Момира Булатовића, наставила је да се залаже за федерацију са Србијом и чвр-

16) Д. Петровић, *Српске политичке странке*, Култура полиса, Београд, 2010, стр.126: “У Црној Гори је до краја 1997. године политички систем био релативно упрошћен јер је највећи део мандата редовно освајала Демократска партија социјалиста, која има сличан профил реформисаних комуниста као СПС. Традиционалну српску опцију у тој републици је заступала Народна странка, а сепаратистичку, црногорску Либерални савез.”

17) С. Терзић: “Идеолошки корени црногорске нације и црногорског сепаратизма”, <http://www.njegos.org/arhsrpski/idkor.htm>: “Да би се то очигледно насиље без преседана, на изванредан начин рационализовало и било лакше прихваћено у народу, ширена је пропаганда да је то свеједно тј. *ми смо и Срби и Црногорци*”.

18) Показаће се да је ово био само тактички потез Ђукановића и његовог окружења на који је насела већина лидера тадашње србијанске опозиције. Праве Ђукановићеве намере исказане су тек током агресије НАТО-а на СР Југославију (1999), и непосредно након Петог октобра (2000), када се Ђукановић политички разликао са својим дугогодишњим пријатељем из Србије и саборцем Зораном Ђинђићем.

сто се везала за лични режим Слободана Милошевића. Скретање Народне странке ка Ђукановићу, имало је за последицу формирање Српске народне странке (СНС), која одбрану српства у Црној Гори већ тада истиче у први план.¹⁹⁾ Од 1997-2000. године трајаће хладни рат Мила Ђукановића и Слободана Милошевића, у коме ће Ђукановић освајати део по део надлежности савезне државе, заокружавајући црногорску самобитност.²⁰⁾ Већ 6. октобра 2000. године, дан након обарања Милошевићевог режима, Ђукановић ће почети да наступа готово ултимативно: за њега је будућност Црне Горе одређена жељом за сопственом, међународно признатом државношћу. Формирање Државне заједнице Србија и Црна Гора биће само предах у Ђукановићевом ходу на путу независности, који је стрпљиво и упорно поплочавао непрестаним опструкцијама изазивајући нефункционисање заједничких органа државног савеза.²¹⁾ Пред референдум 2006. године снаге удружене око СНС формирају Српску листу (СЛ), која ће заједно са СНП-ом предводити борбу за очување заједничке државе са Србијом. Од петог октобра 2000. године до референдума Ђукановић ће постати главни заговорник индипендизма у Црној Гори, маргинализујући дотада сепаратистички ЛСЦГ, преуевши му чак и програм и политичке циљеве. Након референдума Црна Гора тесном већином од 55,3%, постаје независна (за 0,3% или за свега 2.000 гласова), па је тако савез ДПС и Социјалдемократске партије Црне Горе (СДП) и по државном питању остварио још једну кључну, али Пирову, победу јер (показаће се то у више наврата) политика коју води осовина Ђукановић – Кривокапић неће бити у стању да стабилизује националне тензије у малој Црној Гори.

19) М. Суботић, "Постдејтонско раздобље – Србија и њене политичке странке до НАТО агресије 1999. године", *Политичка ревија*, 01/07: 55-78, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр.67: "Док већина народњака остаје уз Ђукановића, правдајући то наставком борбе против Милошевића, други део се издваја, и на челу са Божидарем Бојовићем, формира Српску народну странку (СНС)."

20) <http://www.standardmagazin.com/tema.php?ID=783>: "... од 1997, када је Milo Ђукановић направљо фундаментални окрет од политике чија је перјаница до тада био, рођиње нова ера сназног антисрпског друштвеног и квазинационалног инжињеринга, базирана на стваранју низа политичких пројеката попут црногорског језика, црногорске цркве, дукљанске академије, са гомилом квазиисторијског утемељивања посебног националног идентитета Црногораца."

21) Д. Петровић, В. Станковић, *Заједничка држава Србије и Црне Горе*, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 116: "Била је то држава која је формално, и на папиру, постојала. Она је имала међународни субјективитет (*ius representationis*), али фактички није постојала, јер се њена власт није простирала на делу територије, у једној од република-чланица."

По(д)бачаји изградње црногорског идентитета

Попис из 1991. године, показао је да у Црној Гори живи 61,86% Црногораца и 9,34% Срба.²²⁾ Одложени попис из 2003. године знатно отежава посао творцима нових државоликних творевина на Балкану, јер се сада као Црногорци пише свега 43,16%, а Срба је чак 32% укупне популације Црне Горе. Дуго припремани попис из 2011. године бележи пад српске популације 28,73%, наспрам 45% (тачније 44,98%) Црногораца. Па ипак, није остварен циљ да се намакне надполовична већина становништва за пројекат стварања црногорске нације.

Идентитетско питање у Црној Гори настало је оног тренутка када су власти предвођене неприкосновеним аутократом Милом Ђукановићем добиле у задатак да формирају независну државу Црну Гору, а све у циљу слабљења српског етничког простора на Балкану. Изградња државе није једноставан посао, јер је осим власти и територије, за тако нешто неопходно постојање и трећег елемента, а то је народ. Показало се да је овај трећи, и најважнији састојак државотворности (у конкретном случају при формирању црногорске међународнопризнате државе) веома тешко остварив. Странацке прекомпозиције у којима важну улогу играју (про)српске политичке странке, тесна и сумњиво издејствована независност Црне Горе (уз свесрдну помоћ еунијашког двојца Лајчак-Липка), и упорна борба српског народа у Црној Гори за своју равноправност учинили су од идентитетског пројекта «Црна Гора → Црногорцима» немогућу мисију.

Свест о породичном пореклу, заједничко вековно предање, свест о српском пореклу црногорске државе, и припадност јединој канонској цркви источног обреда у Црној Гори – Српској православној цркви (оличеној у Митрополији црногорско-приморској СПЦ) учинили су да се пројекат превођења Срба у Црногорце по коминтерновском сценарију (промовисан Ђиласовом заоставштином из 1945) учини немогућим, па се прибегло суптилнијим методама кидања српског националног бића у Црној Гори.²³⁾ Отуда су се монтенегрински главари досетили грађанског концепта црно-

22) http://sr.wikipedia.org/wiki/Демографија_Црне_Горе

23) О осуди етнофилетизма уопште, па и оног у Црној Гори и Македонији видети у: Љ. Стојановић, “Екуменизам и етнофилетизам – православно поглед”, *Политикологија религије*, 1/07: 133-156, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2007, стр. 138.

горске нације, према коме би држављанство, а не етничко порекло и етничка припадност били кључни фактор за изградњу црногорске нације.²⁴⁾ Овај меки, или етатистички облик *melting pot*-а, асимилацијом етно-националног у државно-национално, спроводио би се у две фазе. Прва етапа претварања Срба у Црногорце била би она у којој би Срби били обавезни да прихвате све законе једног националистички устројеног црногорског режима – чак и оне које Србе дискримишу и доводе их у поданички положај, не само спрам црногорске националне већине (тачније, такође мањине са свега 45% укупне популације), већ и спрам осталих националних заједница у Црној Гори. Због истог етногенетског порекла и исте традиције, најлакши облик технолошког трансфера је преименовање Срба у Црногорце, те је зато удар на српско национално биће у Црној Гори и најинтензивнији. Устав Црне Горе, који је донет након проглашења независности октроисао је Црну Гору као грађанску државу.²⁵⁾ Попис у Црној Гори показао је да је Црна Гора не само мултиетничка, већ и мултинационална држава, и да би форсирање грађанског пројекта црногорске нације, неизоставно фаворизовало Црногорце у односу на све остале националне заједнице у Црној Гори (Србе, Муслимане, Бошњаке, Албанце и Хрвате). Због тога, свако задирање државе у идентитетска питања значи атак на слабије националне заједнице, и покушај – технологијом националног инжењеринга – асимилације.²⁶⁾ Иако је у Уставу грађански прокламована, како сада ствари стоје бар у догледно време, тешко да је за очекивати да ће Црна Гора бити држава држављана Црне Горе, који би се сви листом звали Црногорцима, и који би преузели некакав црногорски национални идентитет. Намера да се настави асимилација Срба, и њихово претапање у Црногорце порађаће сукобе по свим идентитетским питањима у будућности.²⁷⁾

24) В. Станковић, “Српско питање у постреферендумској Црној Гори”, *Политичка ревија*, 03/06: 521-530, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 527: “Према овом мишљењу и етнички Срби су заправо Црногорци, јер је њихова матична држава Црна Гора.”

25) У члану 2 став 1 Устав Црне Горе прописује: “Носилац суверености је грађанин који има црногорско држављанство.”

26) М. Кнежевић, “Црногоризација кроз грађанизацију”, 423-426, *Недовршена држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 423: “Црногоризујући интегрizam посеже за неколико опробаних алатки из домена социјалног и политичког инжењеринга.”

27) Предраг Вукић историчар и члан Главног одбора Народне странке Црне Горе децидрано закључује: “odnosi između Crnogoraca i Srba treba da budu ustavno-pravno regulisani po evropskim standardima. Srbi moraju, u svom interesu, napustiti svoje dosadašnje stanovište da su oni i Crnogorci isti narod. Nekad, nema sumnje, jesu bili, a danas su – uglavnom

Српски народ у Црној Гори збија редове, и већ се сада међу његовом духовном, културном и политичком елитом, а и међу самим Србима у Црној Гори доводи у питање легитимитет овакве државе Црне Горе. Наиме, док је Црна Гора била српска држава, или бар *и српска држава*, дотле је она могла имати легитимитет и у српском народу у Црној Гори. Када је она постала искључиво *црногорска држава четири нахије* са пројектом *цетињизације* читаве Црне Горе, међу Србима ван цетињске општине уврежило се становиште да је њих та и таква цетињска Црна Гора окупирала, и да они не желе да имају ишта са Монтенегринима са Цетиња, па да ако је то Црна Гора – несрпска, и чак шта више, антисрпска творевина – онда ти и такви Срби нису и не треба да буду Црногорци. Црна Гора је историјски обухватала само четири нахије, а сав остали простор су Брда, на приморју – Бока, па се поставило питање зашто би Брђани са Брда или Срби из Боке, ти његошевски Срби, сада пристали да их цетињска Црна Гора *поцетињи*, и *поцрногорчи* (а у ствари монтенегризује и дукљанизира).²⁸⁾ Неприлике Срба у Црној Гори додатно се усложњавају ако се зна да црногорска релативна већина од 45% (а заправо фактичка национална мањина и тек номинална национална већина) настоји да неравномерном заступљеношћу у власти и друштву узурпира готово сву друштвену моћ, на штету Бошњака, Муслимана, Албанаца, Хрвата и нарочито Срба (којих, иако има готово 30% по најновијем попису, у дистрибуцији моћи учествују са свега пар процената).²⁹⁾

izborom i voljom Crnogoraca – međusobno antagonizovani.” (<http://www.koreni.net/modules.php?name=News&file=print&sid=642>, текст: Ђ. Bilbija, “Srpsko pitanje u Crnoj Gori – njegove glavne linije”)

- 28) Из књиге Илије Петровића, *Црногорска похара Куча*, Књижевна задруга Српског националног вијећа, Подгорица, 2010: “Територијално проширење Црне Горе на рачун српских племена из Брда, уколико Црногорци нису Срби, већ – према дукљанској „науци” – нешто што је сасвим различито од Срба, морало би бити црногорска окупација српских крајева, а све жртве црногорског отимања тих подручја, чак и појединачне, биле би последица црногорског злочина заснованог на расизму.”

Ево шта о цетињском расизму дукљанско-монтенегринске идеологије каже Предраг Вукић: “Stvara se jedna cetinjska nacija! To, objektivno, znači da, u ovoj sadašnjoj fazi, Cetinjani smatraju kako su im bliži Hrvati iz Dubrovnika nego naši ljudi iz Kolašina, sa Žabljaka... Oni ne samo što smatraju neprijateljima Srbe van Crne Gore, za njih su neprijatelji i Srbi u Crnoj Gori ili, recimo Crnogorci iz Boke Kotorske. Stanovništvo sa severa Crne Gore smatra se inferiornom klasom, nazivaju ih *irvasima*, a i primorci su, isto tako, klasa koja zaslužuje prezrenje. Sebe proglašavaju nekom *nadrasom*, nadklasom. *Bogovi hodaju Ceti-njem!*, виће njihov slikar Тihomir Тihо Vujović. Oni, dakle, smatraju da su nadrasa, kojoj je sve dozvoljeno, van morala, van svih normi, pravila ponašanja, za koju zakona nema.” (М. Вујовић (интервју): “Predrag Vukić – Srpstvo je Cetinje definitivno izgubilo”, nedeljnik *Duga*, Beograd, 2011, <http://www.srpskapolitika.com/Tekstovi/Komentari/2006/072.html>)

- 29) М. Бабовић: “Чедомир Антић – Црногорски идентитет се гради на антисрпству”, *Вечерње новости*, 16. јули 2011: “Црна Гора је једина европска држава која нема етничку

Циљ да Црногорци коначно постану већинска нација у својој држави није остварен. Црногораца је нешто више него према попису из 2003. године, али уз сву кампању медија и државне инфраструктуре – то је, ипак, недовољно. Црногорци ће и даље остати једини народ у Европи који има своју државу, али нема своју (већинску) нацију. Покушај вештачког прављења црногорске нације, по узору на сличне пројекте у окружењу тако је претрпео неуспех.

*
* *

Нема сумње да се српски народ у Црној Гори нашао у до сада најтежој ситуацији још од доба Отоманских освајања. Петровићевска Црна Гора била је, без обзира на нијансне разлике у приступима и сензибилитету спрам неких питања (однос према католицима, однос према владарској кући у будућој заједничкој држави) по својој суштини српска држава, српскија и од саме Србије.³⁰⁾ У доба Брозове диктатуре Срби, премда се нису тако писали, имали су подношљивији положај, јер се сматрало да су Срби и Црногорци исто, и да је реч само о другачијем називу, што у друштву радничке класе и није имало тако велики значај, јер се национално затирало у корист класно освешталог.³¹⁾ Међутим данас, када се етничко и национално биће становништва у Црној Гори располутило на Србе и Црногорце, сведоци смо отвореног насртаја на српску националну заједницу, и њен идентитет, јер је она једини могући резервоар за фабриковање новоцрногораца.³²⁾

већину, а тако нешто није препознала својим уставом. Уколико у наредним деценијама власти не буду свеле српски народ на малобројну мањину, поставиће се питање како то да једна трећина становништва у државној управи чини мање од четири одсто запослених.”

- 30) R. Jovičević, “Politički projekat crnogorske države i nacije”, *Pečat*, 51/09, od 27. februara 2009. godine, <http://www.pecatmagazin.com/2009/02/51-9/>: “Postepenim sticanjem samostalnosti, krajem 18. i početkom 19. veka, najpre pod vodstvom cetinjских vladika, kasnije kao kneževina, a od 1910. kao kraljevina, Crna Gora razvijala se kao država srpskog naroda.”
- 31) Д. Петровић, В. Станковић, *Заједничка држава Србије и Црне Горе*, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 136: “У Југославији је било лакше изјашањавати се као Црногорац, јер је то била пре национална одредница; нека врста ексклузивитета у српском националном корпусу, који се опет топио у југословенство.”
- 32) Разлоге за остваривање ових насртаја Миодраг Вуковић (ДПС) види у “суспостављању грађанске Црне Горе националној, тј. националистичкој Србији.” (М. Кнежевић, *Изверена држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 454)

Могући развоји ситуација (студија случаја)

На основу свега изнетог могуће је наслутити неколико ситуационих токова. У овом процесу активна страна која креира и режира је црногорски режим, а пасивна страна је српска национална заједница у Црној Гори.

1. сценарио: Највероватније ће црногорски режим настојати да не само негира присуство српског народа на простору Црне Горе (те да га у циљу асимилације и игнорише), већ ће предузети све доступне и оствариве мере како би новоидентитетским сценаријом његов број и снагу умањивао.³³⁾ Ударе које планира Ђукановић-Кривокапићев режим ишао би у неколико праваца: удар на Митрополију црногорскоприморску и митрополита Амфилохија Радовића лично (изгон свештеника, подстицање канонски непризнате религијске заједнице Црногорске православне цркве против Митрополије и сл),³⁴⁾ маргинализација и/или корупција српских политичких покрета и странака, обесмишљавање српског језика, културе и предања у Црној Гори, фалсификовање српске историје у Црној Гори, даље фабриковање дукљанске идеологије и монте-негринства кроз образовни, медијски и јавни простор Црне Горе, одржавање дипломатских односа са Србијом на што нижем нивоу... Овакав сценарио не би се одрекао етногенетског приступа изградње црногорске нације, али би га надопуњавао концептом грађанскоцрногорског национализма.³⁵⁾

33) М. Вучинић: “Расрбљавање Црногораца и нови добросуседски односи”, *Нова српска политичка мисао*, од 17. јула 2011. године, <http://www.nspm.rs/srbija-i-crna-gora/rasrbljavanje-crnogoraca-i-dobrosusedski-odnosi.html>: “Створена је независна црногорска држава, али јој очигледно недостају Црногорци који су већински опредељени да припадају овој новоуспостављеној држави и нацији, која грозничаво тражи свој национални идентитет. Држава Црна Гора се не може изградити без Црногораца и црногорског државног националног идентитета, зато се јасно може видети да актуелна власт у Црној Гори отворено и то под окриљем државе спроводи убрзану десрбизацију као главни и одлучујући услов за стварање водеће црногорске нације. То је очигледни пример спровођења националног инжињеринга, који има јасан циљ да што пре сведе број Срба на подношљив број како је то већ учињено по познатом обрасцу у новоуспостављеним државама.”

34) Ово је само продужетак политике из комунистичког доба када је “... највише контроверзи било са одредбом о злоупотреби вере у политичке сврхе, под којом се могла подразумевати свака активност која није била по вољи датом политичком тренутку или етапи у развоју социјализма.” (Т. Бранковић, “Савез комуниста Југославије и религија”, *Политиколозија религије*, 2/07: 81-96, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2007, стр. 88)

35) Један од челника Ђукановићевог ДПС-а, Миодраг Мишко Вуковић, не скрива да иза црногорског национализма заправо стоји концепт грађански устројене државе: “Данас је потребно – више него икад – бранити у Црној Гори идеју грађанског уређења држа-

2. сценарио: Могућ је и мање радикалан развој ситуације на терену, према коме би мекши део овог или неког новог режима точак промена зауставио на тренутном стању. У основи такав би режим признао реалност постојања српске националне заједнице у Црној Гори (не и нације). Он би настојао да релаксира односе Црне Горе према српском националном бићу у Црној Гори: умањио би црногорски национализам,³⁶⁾ побољшао би односе Црне Горе и Србије као две независне пријатељске државе,³⁷⁾ а Србима у Црној Гори би признао нека права као националне мањине чија је матица Србија.³⁸⁾

3. сценарио: Према овој варијанти српске политичке снаге би узеле учешћа у некој новој власти. Срби би постали конститутивни народ у Црној Гори, пошто их сигурно има бар 1/3 укупне популације, а српски је најупотребљаванији језик.³⁹⁾ Црна Гора би поново постала држава и српског народа, а Срби у Црној Гори би коначно

ве, грађанског национализма,...” (op.cit: М. Кнежевић, *Изневерена држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 454)

- 36) Тако се недавно могао чути глас тихе већине поборника црногорске независности или индпендентиста (скупу: *Црна Гора изазови будућности – проблеми и алтернативе* присуствовали су и неки просрпски јавни делатници) а јасно је осуђено потпиривање црногорског национализма иза кога стоје Ђукановић, и нарочито Ранко Кривокапић, те се каже да је: “SDP diskriminatorska, na momente rasistička i latentno fašistička – ocijenio je Popović, ali nije pojasnio zbog čega tako misli.” (M. Novaković, “Izazovi budućnosti – Crna Gora nema političku elitu nego oligarhiju”, *Vijesti-online*, од 16. септембра 2011. године, <http://www.vijesti.me/vijesti/izazovi-buducnosti-crna-gora-nema-politicku-elitu-nego-oligarhiju-clanak-38288>)
- 37) D. Vujanović, “Filip Vujanović – braća probleme mogu da reše”, *Večernje novosti-online*, од 27. јуна 2011. године: “Doživljavao sam i doživljavam da Crna Gora i Srbija treba da budu dve najbližije države, ne samo u regionu, nego i globalno.”
- 38) Видети изјаву председника Црне Горе Филипа Вујановића за београдски дневник *Блиц*: “Ono što je Crna Gora obavezna jeste da u uslovima i vremenu postojanja Srpskog nacionalnog saveta, tela osnovanog u decembru, poštuje njihov stav da svoja prava žele da ostvare kao manjina i da obezbedi sve ono što pripada manjinama prema našem ustavu.” (T. Trikić, “Srbima status manjine u Crnoj Gori”, *Blic*, од 20. маја 2009, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/93314/Srbima-status-manjine-u-Crnoj-Gori>)
- 39) На овом валу је и изјава доскорашњег функционера Српске народне странке у Црној Гори Добрила Дедића: “Srpska narodna stranka, ustima svog portparola Dobrila Dedića, već je saopštila: da za crnogorske Srbe traži status konstitutivnog naroda po bosansko-hercegovačkom modelu (kao i za druge koji čine više od tri odsto stanovništva), kako njihovi interesi u budućnosti ne bi nikada bili ugroženi *neprincipijelnim koalicijama druga dva ili tri naroda*. U ime svoje partije istovremeno odbacujući mogućnost da Srbi dobiju status nacionalne manjine i tako sebi unapred zagarantuju zakonom predviđeni broj mesta u parlamentu, Dedić je naglasio da SNS insistira da Skupština Crne Gore bude reformisana tako da dobije dom građana i dom naroda.” (<http://www.koreni.net/modules.php?name=News&file=print&sid=642>, текст: Ђ. Bilbija, “Srpsko pitanje u Crnoj Gori – njeogoševske glavne linije”)

задобили све атрибуте једне конститутивне нације.⁴⁰⁾ Срби би се уместо статуса мањине изборили за консociјативни статус у друштву.⁴¹⁾ Дошло би до истински смањених тензија између декларисаних Црногораца и Срба. Односи Црне Горе и Србије били би не само коректни и пријатељски, већ и срдачни, братски и комплементарни у многим питањима спољне политике.

Предлог мера

- дати сву могућу: финансијску, логистичку, кадровску и политичку подршку српском народу у Црној Гори да опстане на својим вековним огњиштима;
- престати са илузијом да су Црногорци и Срби један исти народ;
- пружити пуну логистичку подршку Србима у Црној Гори да се што пре изборе за конститутивност, ако већ не могу добити своју територијалну аутономију;
- дефинисати стратегију према Црној Гори, и неутралисати потезе тренутне власти у Црној Гори које су уперене против виталних интереса Срба у Црној Гори, државе Србије, и Републике Српске;

Vladan Stankovic

CIVIL CONCEPT OF MONTENEGRO'S NATION – TECHNOLOGY ASSIMILATION OF SERBS *IN VIVO*

Summary

Through this research work the author explores the question of identity in Montenegro.

The case study is an individual experience of identity as a collective notion of value: the origin, nationality, religion, country... At the same time, the approach to the identity question is from the standpoint of social (and national) en-

40) Драган Симеуновић управо у установама и политици види разлику између етноса и нације, која је квалитативно виши облик колективног организовања. (Видети: Д. Симеуновић, *Нација и глобализација*, Зограф, Ниш, 2009, стр. 15: “Нација за разлику од етноса обавезно има своје институције, своју писменост и своју политику.”)

41) М. Ђурковић, “Srpski narod u Crnoj Gori”, *Nova srpska politička misao*, од 11. октобра 2006, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006_djurkocix_cg1.htm: “Suprotno centralističkom unitarnom modelu koji nudi vladajuća struktura, Srbi će morati da ponude i da se izbere za model konsocijativne demokratije kakav je Lijphart definisao upravo za zajednice u kojima ne postoji jedna dominantna nacionalna grupacija. Polazeći od takvog cilja postavlja se niz zadataka kako za srpsku zajednicu u CG, tako i za državu Srbiju, ali i za društvene subjekte u Srbiji.”

gineering, and technology through the possibility of mistaken identity processes - assimilation. The author poses a problematic situation in the plane wondering the identity of a monstrous transformation technology proclaimed (and aggressively applied) civil concept of nation-space, which in essence is assimilation procedures of collectives who oppose it. The problem question than is logical and consistent: How to preserve national identity based on ethnic identity of origin, unbroken tradition, wedged religion (and practice) and striving towards a unified nation-building space? Due interdisciplinary's topics (history, sociology, political science and law) by using diverse methodical procedures: the development of methods, through cross-culture method, the method of concretization and generalizations, and normative methods and content analysis... The aim is to show the harmful effects of the civil concept of a Montenegrin nation for the Serbian national interests. The significance of the research is of great importance for defining the final status of the Serbian people in Montenegro.

Key words: identity, national interest, the Serbian people, Montenegro

ЛИТЕРАТУРА

- Đurković Miša, "Srpski narod u Crnoj Gori", *Nova srpska politička misao*, од 11. октобра 2006, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2006_djurkovic_cg1.htm
- Симеуновић Драган, *Нација и глобализација*, Зограф, Ниш, 2009.
- Bilbija Đuro, "Srpsko pitanje u Crnoj Gori – njegoševske glavne linije", <http://www.koreni.net/modules.php?name=News&file=print&sid=642>
- Trikić Tanja, "Srbima status manjine u Crnoj Gori", *Blic*, од 20. маја 2009, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/93314/Srbima-status-manjine-u-Crnoj-Gori>
- Vujanović Dubravka, "Filip Vujanović – braća probleme mogu da reše", *Večernje novosti-online*, од 27. јуна 2011. године
- Novaković Milica, "Izazovi budućnosti – Crna Gora nema političku elitu nego oligarhiju", *Vijesti-online*, од 16. септембра 2011. године, <http://www.vijesti.me/vijesti/izazovi-buducnosti-crna-gora-nema-politicku-elitu-nego-oligarhiju-clanak-38288>
- Кнежевић Милош, *Изневерена држава*, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
- Бранковић Томислав, "Савез комуниста Југославије и религија", *Политикологија религије*, 2/07: 81-96, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2007.

- Вучинић Маринко, “Расрбљавање Црногораца и нови добросуседски односи”, *Нова српска политичка мисао*, од 17. јула 2011. године, <http://www.nspm.rs/srbija-i-crna-gora/rasrbljavanje-crnogoraca-i-dobrosusedski-odnosi.html>
- Петровић Драган, Станковић Владан, *Заједничка држава Србије и Црне Горе*, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Jovićević Rade, “Politički projekat crnogorske države i nacije”, *Pečat*, 51/09, од 27. фебруара 2009. године, <http://www.pecatmagazin.com/2009/02/51-9/>
- Бабовић Милован, “Чедомир Антић – Црногорски идентитет се гради на антисрпству”, *Вечерње новости*, 16. јули 2011.
- Вујковић Мишо (интервју), “Predrag Vukić – Srpstvo je Cetinje definitivno izgubilo”, *nedeljnik Duga*, Београд, 2001, <http://www.srpskapolitika.com/Tekstovi/Komentari/2006/072.html>
- Петровић Илија, *Црногорска похара Куча*, Књижевна задруга Српског националног вијећа, Подгорица, 2010.
- Станковић Владан, “Српско питање у постреферендумској Црној Гори”, *Политичка ревија*, 03/06: 521-530, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Стојановић Љубивоје, “Екуменизам и етнофилетизам – православни поглед”, *Политикологија религије*, 1/07: 133-156, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2007.
- http://sr.wikipedia.org/wiki/Демографија_Црне_Горе
- <http://www.standardmagazin.com/tema.php?ID=783>
- Суботић Момчило, “Постдејтонско раздобље – Србија и њене политичке странке до НАТО агресије 1999. године”, *Политичка ревија*, 01/07: 55-78, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
- Терзић Славенко, “Идеолошки корени црногорске нације и црногорског сепаратизма”, <http://www.njegos.org/arhsrpski/ikdor.htm>
- Петровић Драган, *Српске политичке странке*, Култура полиса, Београд, 2010.
- Ђурић Новица, “Србија оптужена да својата Црну Гору”, *Политика*, 14. јули 2011, <http://srb.time.mk/read/580f1d3bb7/d7f9f3c5ff/index.html>
- Зећевић Nenad, “Strategija vlade Srbije nije agresorski dokument”, *Informativni portal Analitika*, од 9. марта 2011. године, <http://www.portalanalitika.me/politika/licnosti/21712-strategija-vlade-srbije-nije-agresorski-dokument.html>
- Ђурашковић Борис, “Национални идентитет Црногораца”, од 17. фебруара 2011, <http://www.nspm.rs/srbija-i-crna-gora/nacionalni-identitet-crnogoraca.html>
- Marković, Savić Štedimlija, *Osnovi crnogorskog nacionalizma*, Zagreb 1937.
- <http://www.standardmagazin.com/tema.php?ID=804>

- *Летопис попа Дукљанина/Барски родослов* или *Gesta Regnum Sclavorum*, (уредио) Живковић Тибор, Историјски институт/Манастир Острог, Никшић/Београд, 2009.
- Kulišić Špiro, *O etnogenezi Crnogoraca*, Pobjeda, Titograd, 1980.
- Đuranović Draško, "Srpsko-crnogorski identitetski čvor", Informativni portal – *Analitika*, од 14. јула 2011, <http://www.portalanalitika.me/politika/tema/31680-srpsko-crnogorski-identitetski-vor.html>
- Ђурић Новица, "Тајна вечера за повратак Ђукановића", *Политика*, 24. септембар 2011.
- Радојевић Војо: "Мило се враћа?", *Вечерње новости*, 23. септембар 2011.

Resume

Insisting on the construction of the questions of Montenegrin identity continually creates turbulence in Montenegro, where there is a significant indigenous Serbian national community. The attempt of Montenegrin authorities to obtain majority (above 50%) of the population that claims to be Montenegrins, during the recent census, proved to be unsuccessful. Therefore, after the offensive process of assimilation attempts of the Serbs in Montenegro. These attempts go in two directions: an attack on the Serbian national tradition in Montenegro, and further strengthen the processes of montenegrocivil consciousness, where all the Montenegrins have become citizens of Montenegro. The Serbian people faced the choice of rejecting the status of national minority status for the sake of the struggle for a constituent people in Montenegro, Montenegro to become an Serbian state, also.

Овај рад је примљен 24. септембра 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 11. новембра 2011. године.